

Zoran Pusić:

Ipak, mnoga će pitanja i poslije ovoga skupa ostati otvorena. Primjerice, hoćemo li Srbe, posebno srpske civile stradale u Hrvatskoj u vrijeme Domovinskog rata pribrajati žrtvama i stradalnicima tog rata, a Hrvate koji su stradali u BiH, koji su, dakle, tamo došli iz RH, određivati kao stradalnike Domovinskog rata? Nije ni čudno, na temelju ovakvih primjera, da neka pitanja i nadalje ostaju otvorenima. Oko ponekih moguće nikada i nećemo usuglasiti mišljenja, no na poneka ćemo naći zajedničke odgovore, ali samo putem zajedničke suradnje i utvrđivanja što većeg broja činjenica. Ova diskusija trebala bi tome poslužiti.

Josip Jurčević:

Sada, pak, nepotrebno otvaramo pitanje kategorizacije stradalih, a struka je odavno razriješila to pitanje.

Vesna Teršelić:

Sjajno!

Igor Graovac:

Idemo dalje.

Ivo Paić:

Suočavanje s prošlošću događa se kao paradoks: ono je suočavanje sa sadašnjošću. Očekivani *Documentini* prinosi tome – pokretanjem javne rasprave “s razine prijepora o činjenicama”, uz “dijalog o” njihovim “interpretacijama” – ne mogu se ostvariti mimo rečenoga paradoksa. Sljedećim napo-

menama o činjenicama i interpretacijama želim samo skrenuti pozornost na njegovo postojanje:

1. Nedavni rat i, za vrijeme njegova trajanja, stvaranje samostalne hrvatske države pripadaju događajima koji se u životu naroda ne zaboravljaju. Takvi događaji utiskuju smisao, traže odgovore i proizvode obveze (samo)osviještenom pojedincu. Iz njih proizlaze mnoga pitanja o njihovoj važnosti. Poneka, pak, preuzima kao vlastita, poneka odbacuje. Dio pitanja ostavlja lebdjeti između DA i NE odgovora: odlučuje se za neko svoje razložito MOŽDA dok nema ili još nema jakih razloga za jedan ili drugi pol odluke o dvojicama.

2. Naše sjećanje uvodi te događaje u neponovljive situacije sadašnjeg života, a kronološke/datumske razmake od njih prevodi i ispunjava pojmovima stečena iskustva o njihovoj blizini našim osviještenima životnim interesima i očitovanjima života. Ukratko: sadašnjost daje smisao prošlim događajima. Tako ih možemo razumjeti na životno bitan način, jer samo je sadašnjost, kao “univerzalna forma svakog iskustva” (Derrida), smisao prošloga. Pobjedničkom uzviku “Imamo Hrvatsku!” iz 1992. dajemo smisao i razumijemo ga danas bolje nego onda naprosto zato što znamo više no što se onda znalo. Stoga, događaji koji se u životu naroda ne zaboravljaju doista i jesu ono što znamo o njima. Isto vrijedi i za sudionike minulih događaja te za njihova djela.

3. Nama se prošli događaji, međutim, ne pokazuju kakvi su oni po sebi (kakvi su doista bili!) te se bavimo njihovim tragovima i njihovom neponovljivom naknadnošću, kao i neprevladanim traumama njihovih sudionika. A iz domene davanja smisla prošlim događajima ne mogu se isključiti tzv. elementarne činjenice ili, pak, najjednostavniji podaci o događajima. Stoga bi, u najboljem slučaju, istraživanje izvora trebalo kolikogod je moguće biti neovisno o pretpostavkama. No, to nije moguće: povjesničari ne promatraju povijest okom nevinim od predrasuda: oni su, također, zarobljenici “točke motrenja”, u njima se već nalazi fikcija (Burke). Toga se, dakako, ne mogu osloboditi ni istraživači prošlosti koja se prešućuje. A prešućivanje je prošlosti moć.

4. Ipak, mnogi se potrebni brojevi i izračunljivi podaci o ratu u načelu mogu datirati i razumjeti u svojoj posebnosti: poginuli i u ratu nestali vojnici i građani, prognano stanovništvo, etnički očišćeni prostori, razorena i opljačkana domaćinstva, oštećenja ili pljačka kulturnih dobara... Poneke se podatke može i odijeliti od drugih i promatrati ih kao međusobno neovisne. A ima i podataka koje sadašnji život (a drugi i ne postoji) potiskuje i u stranu zabacuje, a da se pritom ne izobličuje stvarnost do koje nam je stalo u suočavanju s prošlošću.

5. Međutim, postoje i mnogi brojevi i izračunljivi podaci kojima sadašnjost

ne može dati sadržajan, odvojen smisao, napose ako oni nastaju istodobno s već spomenutima podacima o ratu i stvaranju države. Riječ je, primjerice, o velikom dijelu pretvorbenih i s njima povezanih zahvata u tkivo društva: pravno zaštićeno posezanje u generacijama stvarano narodno bogatstvo. Tome se s pravom pripisuju i značajke ratnog profiterstva.

Usto se javljaju i tvrdnje da je i to zločin u ratu, zločin za trajanja rata, beskrvni zločin izvan bojnog polja..., vrsta zločina bez kazne što su ga, u već stečenoj nacionalnoj državi, činili i Hrvati Hrvatima. U tim prekršajima postoje situacijske konstelacije žrtve, prekršitelja, države i javnosti (Matthews).

Žrtva o kojoj je ovdje riječ ne može se dovoljno sadržajno pojmiti viktimološkom odredbom žrtva. Ona se ne može generacijski reproducirati, a da se ne reproducira (umnažajući se) moć dijela bogatstva stečena na tamnoj strani pretvorbe.

6. Bitan uvid u rat i stvaranje hrvatske države ne dijeli ono što je nedjeljivo niti daje smisao tim događajima domoljubnom ili kojom drugom njihovom idealizacijom, čak sakralizacijom (kao kada se kaže da je netko uskrsio hrvatsku državu). Što je komu, pak, sakralno/sveto to je izuzeto od istraživanja, dvojbi i bilo kakve sumnje jer traži vjeru, a ne znanje.

U složenu pojmu žrtve sijeku se te i druge polarnosti rata i stvaranja države kao empirijskih, pak ne idealnih

neprotuslovnih zbivanja. To se lagano može vidjeti na primjeru bliskome mnogim braniteljima. Iz rata su se vratili kao pobjednici koji postaju žrtve pretvorbenih zahvata u život, u njihov život – gubitak radnog mjesta, adrenalinom tiskana pokretljivost u ratu, intenzivna egzistencijalno uvjetovana prijateljstva i, nakon svega, pasivizacija na burzi rada u njihovu radikalno izmijenjenu svijetu života: političko koristoljublje pretvara ih u državom izdržavane osobe. U svakodnevnu izričaju takav se branitelj vjerojatno pita: “A gdje sam ja tu?” Odgovor na pitanje pojedinca – a uvijek je o pojedincu riječ – vodi prema razumijevanju naknadnosti i čitanju tragova onih događaja koji se u životu naroda ne zaboravljaju te traži njihovo osmišljavanje upravo u dimenziji svakodnevna života – danas. U tom smjeru išlo bi i oživljavanje semantičkih potencijala označavanja vrste i načina žrtve: prinositi nešto (život, zdravlja, materijalni probitak...) nečemu – domovini, ideji, državi..., žrtvovati se odricanjem od nečega vrijednoga ili nesebično davanje, biti žrtvovan nečemu i za nešto žrtvi nepoznato, izvanjsko, manipulativno... S time su, usto, u vezi i mijene vrijednosti i statusa žrtve u strukturi i dinamici sustava prije-za vrijeme-poslije: prije hrvatske (zakašnjele) nacionalne revolucije, za njena trajanja te nakon uspostave nacionalne države i ozbiljenja punine sadržaja pojma hrvatske nacije.

7. Naposljetku, i riječ dvije o onome čime je – naravljju naše rasprave – moguće i trebalo započeti niz ovih napomena. Domovinski rat je pojam konstruiran vezama triju entiteta: obrana domovine, stvaranje nacionalne suverene države i suverenitet nacije. To su ujedno entiteti u kojima se i u njihovu međusobnu odnosu kristaliziraju hrvatski politički, ideološki i povijesnoznanstveni interes, njegova obrana i njegovo legitimiranje. To su i tri snažna hrvatska mobilizacijska, motivacijska i orijentacijska simbola i pojma. Oni su na različite načine ugrađeni u izjave, manifeste i deklaracije politike i pojedinih udruga. A i neprijatelj je također imenovao svoj rat. Međutim, sam rat je bio poprište sukoba niskog intenziteta čije se značajke u vojnoj znanosti već desetljećima istražuju, a u vojnim dokumentima koriste u takvu ratu ili protiv njega. No, ova nategnuta razlika između Domovinskog rata i stvarne prakse ratovanja nije predmet ovih napomena.

Vesna Teršelič:

Hvala.

Samo bih naglasila kako smatram da su na prvome mjestu ubijeni i nestali, a potom smrtno stradali.

Josip Jurčević:

Pojam žrtava je, međutim, veoma širok i ne podrazumijeva samo smrtno stradale osobe nego, primjerice, i ranjene, prognane, izbjegle, zlostavljane, zatvarane, opljačkane... osobe.